

SOKAK HAYVANLARININ SAHİPLENİLMESİ, BAKIMI VE KORUNMASINA İLİŞKİN YASAL DÜZENLEMELER VE GÜNCEL SORUNLARA ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Elif Deniz Özgen

Özet

Hayvanların bakımı ve korunması; hayvanlardan daha yüksek verim alınabilmesi için ortaya çıkan hayvan refahı kavramının, hayvan hakkı savunucuları tarafından yeterli görülmemesi üzerine derinleşmiştir. Hayvanların tüketim aracı olarak değil de acıyı hissedebilen birer canlı olduğu düşüncesiyle hayvan hakları hareketleri başlamıştır. Devletler ise önce hayvan refahına dair daha sonra hayvan haklarına dair peyder pey düzenlemeler yapmaya başlamıştır. Dünya’da ve Türkiye’de hayvanlara ilişkin pek çok yasal düzenleme mevcuttur. Fakat bu düzenlemelerin çoğunluğu yaban hayvanları, çiftlik hayvanları, deney hayvanları ve ev hayvanlarına ilişkindir. Bu durum, hayvan haklarından önce insan sağlığının öncelik olarak görülmesinden ve dolaylı olarak da hayvan refahı kavramından kaynaklanmaktadır. Sokak hayvanları hakkında ise mevcut kanunun ve yönetmeliğin uygulanmaması sorunları artırmaya devam etmektedir. Bu çalışmada da sokak hayvanlarının sahiplenilmesi, bakımı ve korunmasına ilişkin yasal düzenlemeler incelenmiş ve güncel sorunlara çözüm önerileri sunulmuştur. Sahipsiz hayvan aktörlerini kedi ve köpekler oluşturmaktadır. Bu nedenle burada sadece bu iki tür özelindeki yasal düzenlemeler üzerinde durulmuştur. Sahipsiz hayvanlara ilişkin yasal düzenlemeler konusunda 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu ile Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği temel alınmıştır. Kanun’da yapılan 2021 yılı değişikliklerine değinilmiştir. Ev hayvanlarının sahiplenilme biçimleri, mikroçip taktırma zorunluluğu, hayvan sahiplerinin sorumlulukları, ev hayvanını terk etmek, evcil hayvanların bakımı ilgili kanun ve yönetmelik kapsamında irdelenmiştir. Sahibi olmayan, sokak hayvanlarının korunması konusunda kanunda yer alan koruma yöntemleri, il hayvanları koruma kurulu, yerel hayvan koruma görevlileri, yerel yönetimlerin sorumluluklarından bazıları açıklanmıştır. Kanunundaki yetersizliklerden ve uygulamada görülen sorunlardan kaynaklanan sorunlar anlatılmış ve bu sorunlara kamusal nitelikte çözüm önerileri sunulmuştur. Evcil hayvanların sahiplenilmesi, bakımı ve korunması insan türünün sorumluluğunda olması sebebiyle mevcut sorunlar yine insan türü tarafından çözümlenecektir.

Anahtar Kelimeler

Sahipsiz hayvanlar, Hayvanları sahiplenme ve koruma yöntemleri, İl hayvanları koruma kurulu, Hayvanları koruma kanunu, Hayvanların korunmasına dair uygulama yönetmeliği

LEGAL REGULATIONS ON THE ADOPTION, CARE AND PROTECTION OF STRAY ANIMALS AND SUGGESTIONS FOR SOLUTIONS TO CURRENT PROBLEMS

Elif Deniz Özgen

Abstract

Care and protection of animals; It deepened when the concept of animal welfare, which emerged to obtain higher efficiency from animals, was not deemed sufficient by animal rights advocates. Animal rights movements started with the idea that animals are not tools of consumption but rather living creatures that can feel pain. Thereupon, states gradually began to make regulations, first on animal welfare and then on animal rights. There are many legal regulations regarding animals in the world and in Türkiye. However, most of these regulations concern wild animals, farm animals, laboratory animals and pets. This situation arises from the fact that human health is seen as a priority before animal rights and indirectly from the concept of animal welfare. The lack of implementation of the current law and regulation regarding stray animals continues to increase problems. In this study, legal regulations regarding the adoption, care and protection of stray animals were examined and solutions to current problems were presented. Stray animal actors are mainly cats and dogs. For this reason, only the legal regulations specific to these two species are emphasized here. Legal regulations regarding stray animals are based on the Animal Protection Law No. 5199 and the Implementation Regulation on the Protection of Animals. The 2021 changes made to the Law were mentioned. The ways of adopting pets, the obligation to have microchips installed, the responsibilities of pet owners, abandoning pets, and the care of pets are examined within the scope of the relevant law and regulation. The protection methods included in the law regarding the protection of stray animals without owners, the provincial animal protection board, local animal protection officers and some of the responsibilities of local governments are explained. Problems arising from inadequacies in the law and problems in practice are explained and public solutions to these problems are offered. Since the ownership, care and protection of pets is the responsibility of the human species, current problems will be solved by the human species.

Keywords

Stray animals, Methods of adopting and protecting animals, Provincial animal protection board, Animal protection law, Implementation regulation on animal protection

Giriş

Hayvan haklarına ilişkin ilk hareketler hayvan refahı kavramı ile başlamıştır. Hayvan refahı kavramı ise 1950’li yıllarda, endüstrinin hayvancılık faaliyetlerini etkilemesiyle ortaya çıkmıştır. İnsanlar üretim verimliliğini artırmak amacıyla hayvanlara acımasız muamelelerde bulunmuştur. Üretilen her şeyin insanlık uğruna yapıldığı düşünülerek hayvanların acıyı hissedebilmesi durumu göz ardı edilmiştir. 20.yüz yılın ikinci yarısından sonra hız kazanan hayvan refahı çalışmaları ile hayvanların bulunduğu koşulların iyileştirilmesinin, insan sağlığına ve hayvansal ürünlerin verimliliğine olumlu katkıları olduğu düşünülmüştür. Bu düşünce, devletleri hayvan refahının korunmasına ilişkin yasal düzenlemeler oluşturmaya yönlendirmiştir. Aynı yıllarda hayvanların hakları kavramı da ivme kazanmıştır. Hayvan hakkı savunucuları ise, hayvan refahı kavramının hayvanların acı hissetmesine engel olmadığından yeterli olmadığı düşüncesiyle türcülüğe karşı çıkmışlardır. Özellikle deney hayvanlarının tabi tutulduğu uygulamaların hayvanlara acı ve ıstırap vermesi dolayısıyla deney karşıtlığı savunulmuştur.

Hayvan refahına ilişkin ilk belgeler arasında, 1978’de Evrensel Hayvan Refahı Beyannamesi (EHRB) Paris’teki UNESCO Merkezi’nde ilan edilmiştir. EHRB ile yaşayan bütün canlıların doğal hakları olduğu ve insanlar tarafından bu haklara saygı gösterilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Hayvanlara karşı zulmün önlenmesi için hayvan refahına ilişkin standartların belirlendiği bir metindir. Bu metnin Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilmesi önerilmişse de metin, taslak olarak kalmıştır. Bu gelişmelerden sonra devletler de zamanla hayvan refahına dair yasal düzenlemeler yapmaya başlamıştır.

Avrupa Birliğinin kurucu antlaşmaların kabul edilen Maastricht antlaşması, 1992 yılında diğer kurucu antlaşmalar arasına dâhil edilmiştir. Bu antlaşma mevcut antlaşmalara değişiklik getirdiği için tadil antlaşmadır. 1997 yılında ise Amsterdam antlaşması ile Maastricht antlaşmasında köklü değişiklikler yapılmış, Hayvanların Korunması ve Hayvan Refahı Protokolü eklenmiştir. Üye devletler hayvancılıkla ilgili alanlarda hayvan refahının gözetileceği konusunda mutabık kalmışlardır. Dolayısıyla üye devletler kendi anayasalarında hayvanların korunmasına ilişkin düzenlemelere yer vermeye başlamışlardır.

1987 yılında Avrupa Konseyi tarafından Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi düzenlenmiştir. Ev hayvanlarına ilişkin bir düzenleme olması sebebiyle sokak hayvanları dâhil edilmemiştir. Uluslararası örgütlere üye olan devletler çeşitli protokollere taraf olmalarından kaynaklı olarak ulusal düzenlemeler yapmış veya mevcut yasaları genişletmiştir. Yapılan değişiklikler ise sokak hayvanlarından ziyade ev hayvanlarına ilişkin düzenlemeleri içermektedir.

Ülkemizde ise hayvanlara verilen değer oldukça fazla olduğu görülmektedir. Bunun sebebi Türk milletinin göçebe yaşamlarından beri hayvanlarla sıkı bir ilişki içinde olmasıdır. Özellikle İslamiyet’e geçtikten sonra hayvanların Allah’ın kudretinin muhteşem tezahürü olarak görülmesi sokak hayvanlarına iyi davranmayı sağlamıştır. Cami, han, köprü hatta ev mi-

marisinde kuş sarayları (Üsküdar Selimiye Cami, Üsküdar Valide Sultan Cami vb.) yapıldığı görülmektedir. Osmanlı’da hayvan sevgisi bir mesleğe dönüşerek mancacılık ortaya çıkmıştır. Mancacılar, sokak hayvanlarını devamlı olarak beslenmesine yardımcı olan kişilerdir. İnsanlar mancacıdan kedi köpekler için yemek satın alır, hayvanları kendileri besler veya yemek parasını mancacıya vererek kendisi adına sokak hayvanlarını beslemesini isterdi (Menekşe, 2022). Osmanlı tebaası tarafından bu iyicil yaklaşım, Avrupa’da henüz ilgi görmeyen hatta istenmeyen sokak hayvanları sebebiyle şaşkınlıkla karşılanmıştır.

İstanbul sokaklarında yaşayan köpeklerin II. Meşrutiyet ile Avrupa kentlerine benzetilmek istenmesi sebebiyle sokakların köpeklerinin şehirden uzaklaştırılması gerektiği düşünülmüştür. Şehirden uzaklaştırılması için dönemin düşünürleri köpeklerden arınmak gerektiğine dair propaganda yapmış, insanlara köpekleri toplamak için teşvikler yapılmıştır (Cansız, 2021, s.195). Toplatılan köpeklerin Sivri Ada’ya nakledildiği ve açlığa terk edildiği görülmektedir. Hayırsız Ada olayından sonra ülkede hayvanların korunmasına dair sivil toplum örgütlerinin kurulması fikri ilk kez gündeme gelmiştir. Akabinde 1912’de hayvanların korunmasına dair ilk dernek olarak kabul edilen “İstanbul Himâye-i Hayvânât Cemiyeti” kurulmuştur. Ancak derneğin faaliyetleri, 1914 I. Dünya Savaşının başlamasıyla zorunlu olarak sona ermiştir (Melikoğlu, 2009).

Türkiye Cumhuriyetinin ilk yıllarında ise daha çok salgın hastalıklardan korunmak ve hayvan refahına ilişkin çalışmalar yapılmıştır. EHRB’nin ilanı ile hayvanların korunmasına dair de çalışmalar başlatılmışsa da bu çalışmalar ancak Avrupa Uyumu kapsamında, taraf olduğu uluslararası antlaşmalardan kaynaklı olarak sonuç vermiştir. 2003 yılında Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi Resmi Gazete’de yayımlanarak mevzuat kapsamına alınmıştır. 1 Temmuz 2004 tarihinde ise 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Ulusal mevzuat çeşitli hayvan hakkı savunucuları tarafından zaman zaman eleştirilmiştir. Bu eleştirilerin büyük bir kısmı hayvanlara karşı işlenen fiillere öngörülen yaptırımların yetersizliği ve hayvanların eşya olarak görülmesi noktasında toplanmaktadır. Kanun, her ne kadar yirmi yıldır yürürlükte olsa da bu eleştiriler sonucunda 2021 yılında kanunda bir değişiklik yapılmıştır. 2021 yılı değişikliği nispeten şartları iyileştirmiş, bu kez de kanunun uygulanması noktasında yerel yönetimler, adli makamlar, kamu kurumları eksik kalmıştır. İyileştirilen şartlar ise güncel sorunlara çözüm getiremediği için yetersiz kalmaktadır. Bu değişikliklere ilgili konularda yer yer değinilecek olup şimdilik sadece tarihsel sürece değinmekle yetiniyoruz.

İNCELEME

A. Hayvanların Sahiplenilmesi

Günümüzde sokak hayvanları denilince aklımıza iki tür gelmektedir. Bunlar köpekler ve kedilerdir. Bu iki tür içinde ise ilk olarak köpeklerin insanların avcı-toplayıcı olduğu dönemde en az 15.000 yıl önce evcilleştirildiği görülmektedir (Keten, 2022). Yerleşik hayata geçildiğinde, çiftlikler kurulmaya başlandığında ise kedilerin evcilleştirildiği düşünülmektedir. Her iki evcilleştirme nedeni ise bu iki türün insanların yaşamlarında yardımcı olmalarından kaynaklanmaktadır. Avcı-toplayıcı dönemdeki insanlar, ihtiyacı olan malzemeleri taşıyabilmek, kullanılan kızakları çekebilmek için köpeklerden faydalanmıştır. Bu fayda, daha sonraki dönemlerde köpeklerin insanlara koruma sağlamalarıyla devam etmiştir. Kediler ise tarım mahsullerinin zayi olmalarına sebep olan haşereleri avlamaları sebebiyle insanlara yardımcı olmuşlardır. Bu faydalar üzerine insanlar, kedi ve köpekleri yüzyıllardır yakınlarında tutarak onlarla ittifak kurmuşlardır. Kediler ve köpekler ise bir şekilde insanlarla iletişim kurmayı başlamış ve sosyalleşmişlerdir. Zamanla bu iki tür de insan yaşamının bir parçası haline gelmiştir. Süregelen bu evcilleştirme macerasının sonunda bu iki türün doğal yaşam alanları insan nüfusunun artışıyla ve dünyanın insanlara uygun koşullara göre tasarımı ile oldukça azalmıştır. Şehirlere göç eden insanlar doğayı doğrudan veya dolaylı olarak tahrip etmiştir. Konut ihtiyacı sebebiyle yoğun bir betonlaşma yaşanmıştır. Bu süreçte kediler ve köpeklerin yaşam alanları ise yok edilen doğal yaşamdan ayrılmış; mahallelerimiz, sokaklarımız ve evlerimizin önü haline gelmiştir. İnsanlarla bir şekilde iletişim kurmayı öğrenmiş, bağlar kurmuş ve beraber yaşamaya alışmış bu hayvanların neredeyse tek besin kaynağı insanların verdiği atık yemekler, mamalar ve bıraktıkları çöpler olmuştur.

İnsanlarla bir arada yaşamlarına devam eden sokak hayvanlarının bilişsel fonksiyonları insan türü kadar gelişmemiştir. Bu olgunlaşmamış işlevlerine karşın hayvanlar acıyı hissedebilen canlılardır. Acıyı tecrübe edebilen fakat bunu insanlar gibi dile getiremeyen bu hayvanların, muhakeme yeteneklerinin insanlarla aynı seviyede olmaması sebebiyle korunmaya ve gözetilmeye muhtaç oldukları sabittir. Bu görev ise doğal yaşamlarını tahrip eden ve akıl yürütebilen insan türüne ait olmalıdır.

Sahiplenmek kavramı, Türk Dil Kurumu sözlüğünde bir şeye sahip çıkmak; mecazi anlamda korumak, arka çıkmak, gözetmek anlamına gelmektedir. Türkiye’de ise hayvanların sahiplenilmesi, bakımı ve korunmasına ilişkin düzenlemeler 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu ile yapılmıştır. Hayvanları Koruma Kanununda sahipli hayvan veya sokak hayvanı kavramlarına yer verilmemektedir. Bunun yerine; evcil hayvan, sahipsiz hayvan, güçten düşmüş hayvan ve ev hayvanı tanımlanmıştır.

Evcil hayvan, “İnsan tarafından kültüre alınmış ve eğitilmiş hayvanları”, Sahipsiz hayvan, “Barınacak yeri olmayan veya sahibinin ya da koruyucusunun ev ve arazisinin sınırları dışında

bulunan ve herhangi bir sahip veya koruyucunun kontrolü ya da doğrudan denetimi altında bulunmayan evcil hayvanları”,

Güçten düşmüş hayvan, “Bulaşıcı ve salgın hayvan hastalıkları haricinde yaşlanma, sakatlanma, yaralanma ve hastalanma gibi çeşitli nedenlerle fizikî olarak iş yapabilme yeteneğini kaybetmiş binek ve yük hayvanlarını”,

Ev hayvanı, “Gerçek veya tüzel kişiler tarafından özellikle evde, iş yerlerinde ya da arazisinde özel ilgi ve refakat amacıyla muhafaza edilen, bakımı ve sorumluluğu sahiplerince üstlenilen her türlü hayvanı” ifade etmektedir.

Kanunda sahipli hayvan ve sokak hayvanı kavramları yer almamaktadır. Bunun yerine ev hayvanı ve sahipsiz kavramları tanımlanmıştır. Ev hayvanı kavramında bulunan “her türlü hayvan” ifadesinden ise bu hayvanların kediler ve köpeklerle sınırlı kalmadığı anlaşılmaktadır. Sokak hayvanlarıyla kastedilenler barınacak yerleri olmamaları ve resmi kayıtlı sahibi olmasına rağmen evinden kaçmış, sahibinin denetiminde bulunmadıkları için sahipsiz hayvanlar olarak değerlendirilmelidir.

Hayvanları Koruma Kanunun beşinci maddesinde hayvanların sahiplenilmesi ve bakımı düzenlenmiştir. Fakat sokak hayvanlarının sahiplenilmesinde kullanılan tek bir yol yoktur. Sokak hayvanlarının sahiplenilmesi üç şekilde karşımıza çıkmaktadır. İlki, insanların sokaktan gördükleri hayvanı sevip sahiplenmek isteyerek evlerini açmasıdır. İkincisi daha çok sanayileşmiş şehirlerimizde karşılaştığımız, yerel yönetimlerin bakımevlerinde bulunan veya özel kuruluşlar vasıtasıyla hayvanların ücretsiz sahiplenilmesidir. Mevzuatta yerel yönetimlerin geçici bakım evlerinde bulunan hayvanların sahiplenilmesini teşvik etmesi gerekliliği mevcutsa da başka kurum ve kuruluşlar hatta şahısların sahiplendirme yapmasında bir yasak bulunmamaktadır. Üçüncüsü ise hayvanların satın alınması yöntemiyle gerçekleşmektedir. Bu sahiplenme araçlarından hangisi kullanılırsa kullanılsın, sahiplenilen hayvanların veteriner hekimlerce dijital kimliklendirmesinin yapılması gereklidir. Dijital kimliklendirme, yönetmelikte belirtilen özelliklere sahip mikro çipin hayvanların deri altına enjeksiyonu ile uygulanmasıdır. Bu uygulama zorunluluğu 2021 değişikliği ile kanuna eklenmiş olup eklenen Geçici dördüncü madde ile mevcut evcil hayvanların -ki bunlar kedi, köpek ve gelincikler ile sınırlıdır- 31.12.2022 tarihine kadar mikro çip taktırma zorunluluğu ile karşımıza çıkmaktadır. 31.12.2022 tarihinden sonra sahiplenilecek hayvanlar için mikro çip uygulaması yapılamadığı durumlarda Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği gereği hayvan sahiplerine ve sahiplenilen hayvana ilişkin bilgilerin ilgili belediyede bulunan ‘Sahipli Hayvan Kayıt Defterine’ kayıtlarının en geç 30 gün içinde yapılması zorunludur (Yön. m.12/ç). Mevcut evcil hayvanların bu tarihe kadar dijital kimliklendirilmelerinin yapılmaması durumunda idari para cezası yaptırımı uygulanmaktadır. 31.12.2022 tarihinden sonra sokaktan sahiplenilen hayvanların özel veteriner kliniklerinde mikro çip uygulaması yapılması mümkündür. Fakat bu uygulamada, hayvan sahiplerine yine de idari para cezası uygulandığı görülmekte olup belediyeler ve tarım il/ilçe müdürlükleri tarafından sokak hayvanlarının sahiplenirken önce ilgili belediyede bu-

lunan kayıt defterine kaydettirilmesini zorunlu tutulduğu hatta bakım evi dışında hayvan sahiplenilemeyeceğini beyan ettikleri gözlemlenmiştir. Özel veteriner kliniklerinin 31.12.2022 tarihinden sonra sahiplenilecek sokak hayvanları için mikro çip uygulaması yapmasında mevzuat kapsamında bir beis yoktur. Fakat yerel yönetimlerin “Sahipli Hayvan Kayıt Defterine” kaydettirilmesi ve mikro çip uygulamasının kendileri tarafından yapılmasında ısrarlı tavırları kanaatimizce sahiplenmeyi zorlaştıran bir uygulamadır. Bu durumun tam aksine, yerel yönetimlerin sahiplendirmeyi teşvik etmesi gereklidir (Yön. m.21/c).

Sahiplenilme biçimleri arasında bulunan satın alma ise ev hayvanı satan kişilerce yapılmaktadır. Ev hayvanı satan kişilerin ise kanunun m.5/3’te düzenlendiği gibi, yerel yönetimlerce organize edilecek eğitime katılarak sertifika almakla yükümlüdürler. İşletmeler ev hayvanı satışına dair ruhsat da almış olmalıdır. Bu ruhsata sahip işletmeler Tarım ve Orman Bakanlığının internet adresinde aleni olarak listelenmiştir. Listede işletmeler illere göre tek tek belirtilmiştir. Bu işletmelerin çoğunluğunun petshoplar olduğu açıkça görülmektedir. Bu satışlar gerçekleştirilirken işletmeler, kanunun hayvan ticaretine ilişkin m.10 gözetilerek hayvanların sağlığını tehlikeye atmamak için gerekli anatomik, fizyolojik ve davranış karakteristikleri ile ilgili önlemleri almakla yükümlüdür. 2021 yılı değişikliğiyle, kanunun 10. maddesine eklenen cümleye istinaden, bu işletmelerin iş yerlerinde fiziken kedi ve köpek bulundurulması yasaklanmıştır. Ancak bu üretim ve satışı durdurmamaktadır. Bunun yerine kataloglardan seçilmek suretiyle özellikle cins hayvan olarak tabir edilen (British kedi, Scottish, kedi, Pomeranian köpek vb.) evcil hayvanların üretimi ve satışı yapılmaktadır. Bu yasağa rağmen pek çok işletmenin yasaya uymayarak iş yerlerinde kedi veya köpek bulundurdukları gözlemlenmiştir. Burada işletme sahiplerinin idari yaptırımlardan kurtulmak adına, iş yerlerinde bulunan hayvanların kendi sahipli hayvanları olduğunu beyan ettikleri sıklıkla karşılaşılan iddialardır. Dolayısıyla Tarım ve Orman Bakanlığının ruhsatlı satış yerleri dışında kalan veya ruhsatı olsa da bu yasağa rağmen iş yerlerinde canlı kedi köpek bulunduran işletmelerin, kendi sahipli hayvanları olduğu iddialarında, hayvanların mikro çiplerinin veya karnelerinin kontrol edilmesi gerekmektedir.

Bir diğer satın alma biçimi ise kişilerin kendi evcil hayvanlarının ev ortamında çiftleştirerek doğan yavruların yakın eş dosta satışı şeklinde gerçekleşmektedir. Tarım ve Orman Bakanlığınca bu kişilerin tespiti ile yaptırıma tabi tutulması gerekmektedir. Çünkü bu kişiler işletme olmadığından ne bir ruhsata sahip ne de bir eğitime katılarak sertifika almıştır.

Günümüzde sokak hayvanlarının nüfus sorunu olduğu yadsınamaz bir gerçekliktir. Bu popülasyon fazlalığının bir ayağı da üretim çiftlikleri ve ev hayvanı satan kişilerce oluşmaktadır. Bunun için ev hayvanı satışının, yani üretim çiftliklerinin ivedilikle ve tamamen yasaklanması gerekmektedir. İnsanlar son yıllarda hayvan modası takip etmeye başlamış, o dönemde hangi köpek veya kedi cinsi popülerse onları talep etmişlerdir. İnsanların bu yönden bilinçlendirilmesi ve cins kedi, ev kedisi, süs köpeği gibi laboratuvar ürünü hayvanların üretiminin ve satışının tamamen durdurulması gerekmektedir. Çeşitli STK’lerin, derneklerin ve vakıfların, insanları özendirerek “Satın alma sahiplen!” sloganıyla duyurular yaptığı görülmektedir.

Düşünceleri değişen insanların ise hayvanların, ekonomik değeri olan bir mal kavramından nispeten uzaklaştığı görülmektedir. Bu teşviklerin kamu kurum ve kuruluş nezdinde devamı sağlanarak evcil hayvanların birer alışveriş nesnesi olmasının önüne geçilmelidir.

Kanunun beşinci maddenin ilk iki fıkrasında sahipli hayvanların hangi koşullarda bakılacağı ve hayvan sahiplerinin sorumluluğuna ilişkin olduğu görülmektedir.

“Bir hayvanı, (...) sahiplenen veya ona bakan kişi, hayvanı barındırmak, hayvanın türüne ve üreme yöntemine uygun olan etolojik ihtiyaçlarını temin etmek, sağlığına dikkat etmek, insan, hayvan ve çevre sağlığı açısından gerekli tüm önlemleri almakla yükümlüdür.

Hayvan sahipleri, sahip oldukları hayvanlardan kaynaklanan çevre kirliliğini ve insanlara verilebilecek zarar ve rahatsızlıkları önleyici tedbirleri almakla yükümlü olup; zamanında ve yeterli seviyede tedbir alınmamasından kaynaklanan zararları tazmin etmek zorundadırlar.”

Maddeden de anlaşılacağı üzere hayvan sahiplerinin veya onlara bakan kişilerin bakılan hayvanın türüne özgü yaşam standartlarının sağlanması, sağlığına dikkat edilmesi gereklidir. Bu bakımın nasıl olması gerektiği ise Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği'nin onuncu maddesinde sıralanmıştır. Bu konuya ilişkin değerlendirme ise hayvanların bakımı konu başlığı altında incelenecektir.

Hayvan sahiplerinin yükümlülükleri sahip oldukları hayvanın bakım koşulları ile sınırlı değildir. Hayvan sahipleri hayvanlarının başka insanlara ve çevreye verdiği zararlara karşı gerekli ve önleyici tedbirleri almakla da yükümlüdür. Tabi ki bu sorumluluk sınırsız değildir. Bu hüküm destekleyen bir diğer düzenleme ise Türk Borçlar Kanunun 67.maddesinde düzenlenmiştir. TBK m.67/2 gereği “Hayvan bulunduran, bu zararın doğmasını engellemek için gerekli özeni gösterdiğini ispat ederse sorumlu olmaz.” denilerek hayvan sahipleri gerekli tedbirleri aldığını ispatlayabilirse bu sorumluluktan kurtulacaktır. Bu tedbirlerden Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği'nin onuncu maddesinde bahsedilmiştir. Buna göre,

ğ) Hayvan sahibi ya da hayvan muhafaza eden kurum ve kuruluş, sahibi bulunduğu hayvanın ses düzeyini kontrol altına almak üzere, söz konusu hayvan ya da hayvanların yaşama ortamına en yakın konutta bulunan bir yatak odası için ses basıncı düzeyi ve oturma odaları için de kabul edilebilir ses basıncı düzeyleri ile ilgili olarak 1/7/2005 tarihli ve 25862 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliğindeki (2002/49/EC) değerleri sağlamakla,

h) Mesken dışında dolaştırılan hayvanların dışkılarını temizlemekle,

ı) Ev ve süs hayvanı veya kontrollü hayvanı, halka açık yerlerde tasma ile kontrol altında dolaştırmakla,

i) Bu Yönetmelik yürürlüğe girmeden önce sahiplendirilmiş tehlikeli hayvanların; halka açık yerlerde dolaştırılması sırasında çevreye vereceği zararı önleyecek şekilde mutlaka ağızlığını takmakla ve kontrolünde tasma ile dolaştırmakla, hayvan sahipleri yükümlüdür.

Sokak hayvanlarının nüfus sorununun bir kaynağı da sahipli hayvanların terk sorunudur. 2021 yılı değişikliği ile mikro çip uygulamasının zorunlu tutulması ile birçok hayvan sahibinin ileride vergi getirilmesi endişesiyle veya mikro çip taktırma süresinin geçirilmesinden dolayı cezai yaptırımla karşılaşmamak üzere mevcut ev hayvanlarını çip taktırmamak için terk ettiği gözlemlenmiştir. 2021 yılında mikro çip taktırma zorunluluğuna binaen Hayvanları Koruma Kanunun Yasaklar başlıklı 14.maddesine (n) bendi “ev hayvanını terk etmek” eklenmiştir. Terk eyleminin tespiti halinde idari para cezası öngörülmüştür. Fakat bu idari para cezası 2024 yılı itibarıyla 9.623 TL’dir. Öngörülen miktar kanaatimizce caydırıcı değildir. Kanun koyucu tarafından bu miktarın yüksek meblağlara çıkartılması daha önleyici ceza olarak değerlendirilmektedir.

B. Bakımı

5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanununda ilkeler başlıklı madde dörde baktığımızda bütün hayvanların eşit doğduğu, hepsinin kendi türüne özgü yaşam standartlarında yaşama hakkı olduğu vurgulanır. Evcil hayvanların bakımının kim tarafından karşılanması söz konusu olduğu zaman sahipli hayvan bakımı ve sahipsiz hayvan bakımı olarak ikiye ayırmak gerekir. Sahipli hayvanların bakımına ilişkin önceki bölümde de bahsettiğimiz üzere; hayvan sahipleri, sahip oldukları hayvanlara özgü etolojik koşulları sağlamakla yükümlüdür. Bunlar, Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliğinin onuncu maddesinde,

“c) Hayvanın türüne uygun olan etolojik ihtiyaçlarını karşılamak; gerekli aşılarını ve tedavilerini veteriner hekime yaptırmak, sağlığına dikkat etmekle,

ç) Kontrolsüz üremeyi önlemek amacıyla, toplu yaşanan yerlerde beslenen ve barındırılan kedi ve köpeklerin kısırlaştırılmasıyla, hayvanını yavruslatmak istemesi halinde doğacak yavrusları belediyeye bildirerek kayıt altına aldirmek suretiyle bakmak ve/veya dağıtımını yapmakla,

d) Kedi ve köpek gibi sahipli hayvanların ölmesi halinde, hayvanına ait bilgi ve belgelerini yedi gün içinde belediyeye teslim etmekle,

e) Kedi ve köpek gibi hayvanı kayb olduğunda, yedi gün içinde belediyeye bildirmekle,

f) Ev ve süs hayvanları ve kontrollü hayvanların gerektiğinde bağlanması sırasında; kullanılan alet ve ekipmanların hayvana zarar vermeyecek şekilde olmasına dikkat etmek, alet ve ekipmanların hayvanlara yeterli hareket özgürlüğü vermesini sağlamakla,

g) Hayvanların bakıldığı ve barındırıldığı ortam şartlarının; onların etolojik ve tür özelliklerine uygun, optimum şartlarda olmasına dikkat etmekle,” şeklinde sıralanmıştır.

Hayvan sahipleri, hayvanlarının sağlığını ve güvenliğini temin etmekle yükümlüdür. Fakat beslemek ve korumak adına sahiplenilen hayvanların bazı hayvan sahipleri tarafından uygun koşulların oluşturulmadığı görülmüştür. Köpek sahiplerinin evlerinde besledikleri köpekleri dışkılamak üzere günde birkaç kez dışarı çıkarması gerektiği ancak hayvan sahiplerinin bunu ihmal ettiği, yüksek katlı binalarda oturan kedi sahiplerinin balkon ve pencerelerinde kedinin güvenliği için herhangi bir önlem alınmadığı, ev hayvanını cezalandırmak amacıyla aç ve susuz bırakıldığı örneklerle karşılaşılmaktadır. Hayvan sahipleri en uygun koşulları hayvanlarının türüne göre belirlemeli ve tatbik etmelidir. Optimum koşulların neler olduğu, hayvan bakımının nasıl olması gerekliliklerinin hayvan sahipleri tarafından bilinebilmesi için hayvan sahiplerine de eğitim zorunluluğu getirilmelidir.

Sahipsiz hayvanların yaşamlarının da sahipli hayvanlar gibi desteklenmesi gerektiği ilkesi kanunun dördüncü maddesinde açıkça yer almıştır. Sahipsiz ve güçten düşmüş hayvanların bakımları ise yerel yönetimlerin yetki ve sorumluluğu dâhilindedir. Dördüncü maddede 2021 yılı değişikliği ile eklenmiş olan ve yerel yönetimlere getirilen geçici bakım evi kurma zorunluluğu, sahipsiz ve güçten düşmüş hayvanların bakımlarının ve tedavilerinin yapılabilmesi gereğiyle gerektirir. Geçici bakım evlerinde sahipsiz ve güçten düşmüş hayvanların tedavilerinin, aşılanmalarının, kısırlaştırılmasının gerçekleştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Madde 6/4’te “Sahipsiz veya güçten düşmüş hayvanların en hızlı şekilde yerel yönetimlerce kurulan veya izin verilen hayvan bakımevlerine götürülmesi zorunludur. Bu hayvanların öncelikle söz konusu merkezlerde oluşturulacak müşahede yerlerinde tutulması sağlanır. Müşahede yerlerinde kısırlaştırılan, aşılanan ve rehabilite edilen hayvanların kaydedildikten sonra öncelikle alındıkları ortama bırakılmaları esastır.” şeklinde bir düzenleme mevcuttur. İlgili Yönetmelikte ise hayvanların alındıkları ortama geri bırakılırken bu yerlerde belediyeler tarafından gönüllü kuruluşlarla işbirliği yapılarak besleme odakları kurulması ve hayvanların beslenmelerine yardımcı olunması gerektiği belirtilmiştir. Müşahede yerlerine götürülen hayvanlar gerekli tüm aşılama, tedavi, kısırlaştırma ve kontrolleri yapıldıktan sonra geri bırakılırken hiçbir suretle ilgili belediye sınırları dışındaki bir ortama, ormanlık alana veya diğer yaban hayatı yaşam alanlarına bırakılmaz.

Hayvanların sahipli veya sahipsiz olduğuna bakılmaksızın hayvanlara acımasızca ve zalimce muamelelerde bulunmak, işkence yapmak kanunen yasaklanmıştır. Bu fiillere hayvanlara uygulanacak bir kısım cerrahi müdahaleler de dâhildir. Gerçekleştirilmesi yasak olan cerrahi müdahaleler, gerçekleştirilebilme istisnaları ile birlikte kanunun 8.maddesinde düzenlenmiştir. Madde 8/2’de “Hayvanların yaşadıkları sürece, tıbbi maksatlı olmayan cerrahi müdahaleler yasaktır.” denilmek suretiyle ancak tıbbi amaçlarla bu müdahalelerin gerçekleştirilmesine izin verilmiştir. Fakat ev hayvanları için m.8/3’te ayrıca bir istisna daha öngörülmüştür. Ev hayvanının dış görünüşünde değişiklik yapmak; tedavi dışındaki kuyruk ve kulak kesimi, ses

tellerinin alınması, tırnak ve dişlerin sökülmesine izin verilmez meğerki bu uygulamalar veteriner hekimlerce tedavi amaçlı olmayıp hayvanın yararı için gerekli olsun.

Kontrolsüz üremeyi engellemek için kısırlaştırma operasyonları da bu yasak dışında bırakılmıştır. Bilakis ev hayvanı sahiplerinin kısırlaştırma yapması esastır (Yön. m.12/c). Kısırlaştırma, kedi ve köpeklerin yaşam sürelerini uzatan ve hayvanları daha dirençli hale getiren, veteriner hekimlerce yapılabilecek bir müdahaledir. Fakat hayvanlarını yavruslatmak isteyen hayvan sahiplerinin, doğan yavruları ilgili belediyeye en geç 30 gün içinde bildirmesi ve kaydettirilmesi zorunludur (Yön. m.10/ç ve m.12/ç). Ayrıca, hayvan sahiplerinin doğan her yeni yavru hayvandan da ayrı ayrı kanundan kaynaklanan yükümlülükleri doğacaktır. Bu yavruların sahiplenilmesi, dağıtımı, bakımı, korunmasına ilişkin her türlü sorumluluk hayvan sahiplerine aittir.

Kanunun aynı maddesinde, hayvana tıbbi amaçlar dışında türüne ait özelliklere aykırı hale getirecek şekilde ve dozda hormon ve ilaç vermek, çeşitli maddelerle doping yapmak, hayvanların türlerine has davranış ve fizikî özelliklerini yapay yöntemlerle değiştirmek de yasaklanmıştır. Sahiplenilen hayvanların bakımları ve korunmaları sahiplerinin inisiyatifine bırakılmış ve hayvan sahiplerine belli sorumluluklar yüklenmiştir. Anlaşılabileceği üzere bir hayvanın sahipli olması, o hayvana insan keyfiyetine göre davranılmasını meşrulaştırmamaktadır. Yine de bu yasaklara uymayarak özellikle köpek dövüşü için köpeklerle uyarıcı maddelerin verilmesi, hayvanın agresyonunu tetiklemek için veya dövüştürülürken yenilgiyi engellemek için kulak ve kuyruk kesimi de karşılaşılan bazı problemler arasındadır. Her ne kadar hayvan dövüşü 2021 yılı değişikliği ile adli cezalara tabi kılınmışsa da bunun istisnası kanunun m.11/2 2. cümlesinde düzenlenmiştir. Buna göre, folklorik amaçlı ve şiddet içermeyen geleneksel gösteriler Bakanlığın görüşü ve İl Hayvanları Koruma Kurulu izni ile gerçekleştirilebilmektedir.

Hayvanlara karşı işlenen fiiller yasaklar başlıklı madde 14'te sıralanmıştır. Sayılan fiillerden bazılarının idari para cezası öngörülmüş bazılarına ise 2021 yılı değişikliği ile adli cezalar öngörülmüştür. Bu fiillerden (j), (l), (m) ve (n) bentlerindeki 2021 yılı değişikliği ile kanuna eklenmiştir. Eklenen (j) ve (m) bendine ise adli cezalar öngörülmüştür. Geriye kalan fiiller ise idari para cezasına tabi tutulmuştur. Bu fiilleri saymak gerekirse şöyledir:

“a) Hayvanlara kasıtlı olarak kötü davranmak, dövmek, aç ve susuz bırakmak, aşırı soğuğa ve sıcağa maruz bırakmak, bakımlarını ihmal etmek, fiziksel ve psikolojik acı çektirmek.

b) Hayvanları, gücünü aştığı açıkça görülen fiillere zorlamak.

c) Hayvan bakımı eğitimi almamış kişilerce ev hayvanı satmak.

d) Ev hayvanlarını on altı yaşından küçüklere satmak.

e) Hayvanların kesin olarak öldüğü anlaşılmadan, vücutlarına tedavi maksatlı olmayan müdahalelerde bulunmak.

- f) Kesim hayvanları ve 4915 sayılı Kanun çerçevesinde avlanmasına ve özel üretim çiftliklerinde kesim hayvanı olarak üretimine izin verilen av hayvanları ile ticarete konu yabani hayvanlar dışındaki hayvanları, et ihtiyacı amacıyla kesip ya da öldürüp piyasaya sürmek.
- g) Kesim için yetiştirilmiş hayvanlar dışındaki hayvanları ödül, ikramiye ya da prim olarak dağıtmak.
- h) Tıbbî gerekçeler hariç hayvanlara ya da onların ana karnındaki yavrularına veya hayvan üretimi hariç yumurtalarına zarar verebilecek sunî müdahaleler yapmak, yabancı maddeler vermek.
- ı) Hayvanları hasta, gebelik süresinin 2/3'ünü tamamlamış gebe ve yeni ana iken çalıştırmak, uygun olmayan koşullarda barındırmak.
- j) Hayvanlara cinsel saldırıda bulunmak veya tecavüz etmek.
- k) Sağlık nedenleri ile gerekli olmadıkça bir hayvana zor kullanarak yem yedirmek, acı, ıstırap ya da zarar veren yiyecekler ile alkollü içki, sigara, uyuşturucu ve bunun gibi bağımlılık yapan yiyecek veya içecekler vermek.
- l) Bakanlıkça belirlenen tehlike arz eden hayvanları üretmek, sahiplenmek, sahiplendirmek, barındırmak, beslemek, takas etmek, sergilemek, hediye etmek ve bunların ülkeye girişini, satışını ve reklamını yapmak.
- m) Hayvanlara işkence yapmak veya acımasız ve zalimce muamelede bulunmak.
- n) Ev hayvanını terk etmek.”

Bu maddedeki fiiller herhangi biri tarafından sahipli veya sahipsiz hayvana karşı işlenebilmektedir. 2021 yılı değişikliği ile kanuna eklenen 28/A maddesinde ise başka adli cezaların öngörüldüğü fiiller de düzenlenmiştir. Bu düzenleme;

“Nesli yok olma tehlikesi altında olan bir hayvanı öldüren kişi bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası; bir hayvan neslini yok eden kişi beş yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

12 nci madde kapsamındaki hayvan kesimleri ile 13 üncü maddenin birinci fıkrasında belirtilen hususlar dışında bir ev hayvanını veya evcil hayvanı kasten öldüren kişi altı aydan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Hayvanlara cinsel saldırıda bulunan veya tecavüz eden kişi altı aydan üç yıla kadar hapis ve yüz günden az olmamak üzere adli para cezası ile cezalandırılır.

14 üncü maddenin birinci fıkrasının (m) bendinde düzenlenen yasağa aykırı davranmak suretiyle bir ev hayvanına veya evcil hayvana işkence eden veya acımasız ve zalimce muamelede bulunan kişi altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

11 inci maddenin ikinci fıkrasının ikinci cümlesi saklı kalmak üzere, hayvanları dövüştüren kişi üç aydan iki yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır.” şeklindedir.

Kanunun 28/A maddesinde bulunan fiillerin birden fazla hayvana karşı aynı anda işlenmesi ve faillerinin veteriner hekim, veteriner sağlık teknisyeni, hayvan koruma gönüllüsü, hayvan koruma derneği veya vakıf üyeleri, hayvanlara bakmak ya da onları korumakla görevlendirilen kişiler tarafından işlenmesi halinde verilecek cezanın yarı oranında artırılması öngörülerek nitelikli hale getirilmiştir. Bu suçların hayvan sahipleri tarafından işlenmesi de dâhil olmak üzere soruşturma yapılması Tarım ve Orman Bakanlığının il veya ilçe müdürlükleri tarafından Cumhuriyet başsavcılığına yazılı başvuruda bulunulmasına bağlıdır. Bu başvuru muhakeme şartı niteliğindedir. Suçüstü hallerinde soruşturma genel hükümlere göre yapılır. Sahipli hayvanların kasten öldürülmesi, sahipli hayvanlara cinsel saldırıda bulunmak veya tecavüz etmek, işkence veya zalimce muamelede bulunmak ve sahipli hayvanları dövüştürmek başka kişiler tarafından işlendiği takdirde soruşturma hayvan sahiplerinin şikâyeti üzerine yürütülür.

Hayvanlara cinsel saldırıda bulunmak veya tecavüz etmek fiiline öngörülen hapis cezası failleri bu fiili işlemekten caydırmamaktadır. Belirtmek gerekir ki yapılan fiilin ağırlığı ile öngörülen ceza miktarı ölçülü değildir. Cinsel saldırıya uğraya kedilerin ve köpeklerin daha sonra öldüğü bilinmektedir. Bu fiile, üst sınırdan ceza tayin edilmiş bile olsa bu ceza miktarının cezaevinde çektilirile süresi oldukça azdır. Kaldı ki adli makamların bugüne kadar üst haddenden cezaya hükmettiği görülmemiştir. Örneğin; 1 Ocak 2024 tarihinde İstanbul’da bir sitede çevredeki sakinlerce beslenen sokak kedisi Eros, faili tarafından altı dakika boyunca tekmelenerek öldürülmüştür. Fail hakkında 28/A maddesinin ikinci fıkrası uyarınca iddianame düzenlenmiş, yapılan yargılama neticesinde faile bir yıl üç ay hapis cezası verilmiştir. Türk Ceza Kanunu madde 62 takdiri indirim hakkı kullanılarak üç ay indirilmiş ve hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına hükmedilmiştir. Kamu vicdanını derinden sarsan bu olay akabinde Küçükçekmece Cumhuriyet Başsavcılığının ve İstanbul Barosu Hayvan Hakları Merkezi’nin itirazları neticesinde verilen karar kaldırılmış, ilk derece mahkemesine iade edilmiştir. Yapılan yeni yargılama sonunda ise fail hakkında iki yıl altı ay hapis cezası ve yurt dışına çıkış yasağına hükmedilmiştir. Kedi Eros’un failine hükmedilen ceza bugüne kadar 5199 sayılı kanun kapsamında verilmiş olan en yüksek ceza miktarıdır (Anadolu Ajansı, 13.03.2024). Bir diğer örnek ise 13 Ekim 2022 tarihinde İzmir Seferihisar’da kulübesinde canlı canlı yakılan sahipli köpek Şila’nın davasıdır. Şila’nın failine yine takdiri indirim uygulanarak bir yıl sekiz ay hapis cezası verilmiştir. Tarafların istinaf kanun yoluna başvurusu sonrası İzmir Bölge Adliye Mahkemesi “eksik ceza tayini” sebebiyle kararı kaldırarak yerel mahkemeye iade etmiştir. Yerel mahkeme tarafından yeniden yargılama yapılmış, hem sahipli hayvanın öldürülmesi hem de mala zarar verme suçlarından ayrı ayrı ceza tayin edilmiştir. Takdiri indirim hakkı ise uygulanmamıştır. Faile, Şila’nın öldürülmesi sebebiyle iki yıl, davaya katılana ait eşyaların yakılması sebebiyle mala zarar verme suçundan iki yıl olmak üzere toplamda dört yıl hapis cezasına hükmedilmiştir.

Hayvanlara karşı işlenen fiillere öngörölmüş ceza miktarları, bu fiillerin işlenmesini etkilememektedir. Yapılan yargılamalarda en çok karşılaşılan problem adli birimler tarafından bu

kanunun bilinmemesidir. Örneklerden de anlaşılacağı üzere, kanunu uygulayan birimlerin üst haddeden ceza tayin edilmesinden imtina edildiği görülmektedir. Bir diğer problem ise 2021 yılı değişikliği ile muhakeme şartı niteliğindeki Tarım ve Orman Bakanlığının yazılı başvurusuna ilişkindir. İl ve ilçe müdürlükleri de tıpkı adli birimler gibi kanunun uygulanışını yorumlamamaktadır. Bunun çözümü ise öncelikle kanun koyucu tarafından daha yüksek cezaların düzenlenmesi gereklidir. Ayrıca, kanunun bilinirliğini artırmak ve farkındalığı yükseltmek amacıyla adli birimlerin sınavlarında bu kanuna ilişkin sorular eklenmeli veya meslek içi eğitimlerinde kanun işlenmelidir.

Unutulmamalıdır ki, bir kanun uygulanmadığı takdirde hayata dokunamamaktadır. Ancak, uygulandığı sürece güncel sorunlara çözüm olabilmektedir.

C. Korunması

Hukukumuzda kendisini savunamayacak durumda olanlara yönelik koruyucu düzenlemeler mevcuttur. Bunların en başında, Anayasa m.10 gelmektedir. Buna göre, kanun önünde herkesin eşit olduğu fakat devlet tarafından korunması gereken bazı gruplar için alınacak tedbirlerin bu eşitlik ilkesine aykırı olmayacağı belirtilmiştir. Çocuklar, kadınlar, engelli ve gaziler bu grup içinde yer almaktadır. Ceza Muhakemeleri Kanunun 150.maddesinde, şüpheli veya sanık olarak çocuk, kendini savunamayacak derecedeki malul veya sağır ve dilsizlerin istemi aranmaksızın müdafî atanmasına ilişkin düzenleme hukuk tarafından bu kişilerin korunmaya ihtiyacının olduğunu göstermektedir. Keza iş hukuku ilkelerinden işçi lehine yorum ilkesi işverene karşı zayıf pozisyondaki işçinin haklarının korunması gerekliliğinden ortaya çıkmıştır. Tüm bu korunma halleri hukuk devleti olmanın gereklerindendir. Hayvanların da akıl yürütme yeteneklerinin insanlar kadar gelişmediği göz önüne alındığında, insanlara göre inşa edilen bu dünyada insanlara karşı zayıf durumda olanların yine insanlar tarafından korunmaya muhtaç oldukları sabittir.

Sahipli hayvanların sahipleri tarafından korunması gerekir. Sokak hayvanlarının ise koruyucuları yerel yönetimler, İl Hayvanları Koruma Kurulu, Yerel Hayvan Koruma Görevlileri ve gönüllülerdir. Kanunun 4.maddesine 2021 yılı değişikliği ile eklenen (j) ilkesi ile “Yerel yönetimler, gönüllü kuruluşlarla iş birliği içerisinde, sahipsiz ve güçten düşmüş hayvanların korunması için hayvan bakımevleri kurarak onların bakımlarını ve tedavilerini sağlar ve eğitim çalışmaları yapar. Ayrıca yerel yönetimler, ilgili karar organının uygun görmesi halinde hayvan hastanesi kurar.” demek suretiyle yerel yönetimler özellikle hayvanların bakımı açısından sorumlu ve yetkili tutulmuştur. Kanunun 6. Maddesinin başlığından da anlaşılacağı üzere, bu madde, sahipsiz ve güçten düşmüş hayvanların korunmasına ilişkindir. Buna göre, sahipsiz ve güçten düşmüş hayvanlar 3285 sayılı Hayvan Sağlığı Zabıtası Kanunundaki istisnalar dışında öldürülemez.

Ayrıca, madde 6/4, 2021 yılında esaslı değişikliğe uğramamış, yürürlükte olduğu tarihten beri yerel yönetimlerin sokak hayvanlarını en hızlı biçimde bakım evlerine götürülmesinin zorunlu

olduğu; kısırlaştırılmasından, aşılmasından ve rehabilite edilmesinden sonra alındıkları ortama geri bırakmaları gerektiği belirtilmiştir. Bu durum, aslolanıdır.

Hayvanların Korunmasına ilişkin genel düzenleme 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunun “Hayvanları Koruma Yöntemleri” başlıklı madde 15’te yapılmıştır. Bu maddede İl Hayvanları Koruma Kurulunun oluşumu açıklanmıştır. Bu kurul, il düzeyinde oluşturulan ve ildeki hemen hemen tüm kamu kurum ve kuruluşların, ilgili meslek odalarının ve gönüllülerin temsilcilikleri ile toplanan bir kuruldur. Kurul, valinin başkanlığında, sadece hayvanların korunması ve mevcut sorunlar ile çözümlerine yönelik olmak üzere toplanır (m.15/1).

Bu toplantılara,

- a. Büyükşehir belediyesi olan illerde büyükşehir belediye başkanları, büyükşehirli bağlı ilçe belediye başkanları, büyükşehir olmayan illerde belediye başkanları,
- b. Doğa koruma ve milli parklar il şube müdürü,
- c. Tarım ve orman il müdürü,
- d. Çevre ve şehircilik il müdürü,
- e. İl sağlık müdürü,
- f. İl milli eğitim müdürü,
- g. İl müftüsü,
- h. Belediyelerin veteriner işleri müdürü,
- i. Veteriner fakülteleri olan yerlerde fakülte temsilcisi,
- j. Münhasıran hayvanları koruma ile ilgili faaliyet gösteren gönüllü kuruluşlardan valilik tarafından seçilecek en çok iki temsilci,
- k. İl veya bölge veteriner hekimler odasından bir temsilci,
- l. İl baro temsilcisi veya ildeki barolardan birer temsilci,

katılır.

“Kurul, çalışmalarının sonucunu, önemli politika, strateji, uygulama, inceleme ve görüşleri Bakanlığa bildirir. İllerde temsilciliği bulunmayan kuruluş var ise il hayvan koruma kurulları diğer üyelerden oluşur. Kurul en geç üç ayda bir başkanın çağrısı üzerine toplanır. Gerektiğinde olağanüstü toplantılar yapılabilir.”

Toplantıya çağırılacak olan Doğa Koruma ve Milli Parklar il şube müdürünün, Tarım ve Orman il müdürünün, Çevre ve Şehircilik il müdürünün, il baro temsilcisinin de katılması, toplantıların en geç üç ayda bir yapılması ve gerektiğinde olağanüstü toplantıların yapılabilmesi

2021 yılı değişikliği ile kanuna eklenmiştir. Maddede belirtilen kişilerin toplantıya çağırılması ve en geç üç ayda bir toplantı yapılması kanunun amir hükmü sebebiyle mecburidir. Fakat olağanüstü toplantılar isteğe bağlı bırakılmıştır.

Kurul, üyelerinin üçte iki çoğunluğu ile toplantı yapılmaya hazır hale gelir. Kurulun sekreteryası Doğa Koruma ve Milli Parklar Müdürlüğüne yapılır. Gündem, kurul sekreteryası tarafından hazırlanır ve başkan tarafından onaylanır. Kurul üyeleri, sonraki ayın gündemiyle ilgili önerilerde bulunabilirler (Yön. m.37/2). Kararlar, toplantıya katılanların oy çokluğu ile alınır. Oyların eşitliği halinde başkanın kullandığı oy yönünde çoğunluk sağlanmış sayılır. Toplantıda alınan kararlar başkan ve üyeler tarafından imzalanır. Üyeler çekimser oy kullanamamaktadırlar. Kurul üyelerince, karşı oy kullanılan kararlar karşı oy yazılarak imzalanır. Karşı oy gerekçeleri, ayrıca sahiplerince yazı ile belirtilerek dosyasında saklanmak üzere sekreteryaya teslim edilir (Yön. m.38/3). Kurul kararları; kanun, tüzük ve yönetmeliklere aykırı olamaz.

İl hayvanları Koruma Kurulunun görevleri ise Kanunun 16.maddesinde sıralanmıştır. Bu görevler şöyledir:

“Hayvanları koruma kurulu münhasıran hayvanların korunması, sorunların tespiti ve çözümlerini karara bağlamak üzere; av ve yaban hayvanlarının ve yaşama alanlarının korunması ve avcılığın düzenlenmesi hususlarında alınmış olan Merkez Av Komisyonu kararlarını göz önünde bulundurarak;

- a. Hayvanların korunması ve kullanılmasında onların yasal temsilciliği niteliği ile bu Kanunda belirtilen görevleri yerine getirmek,
- b. İl sınırları içinde hayvanların korunmasına ilişkin sorunları belirleyip, koruma sorunlarının çözüm tekliflerini içeren yıllık, beş yıllık ve on yıllık plân ve projeler yapmak, yıllık hedef raporları hazırlayıp Bakanlığın uygun görüşüne sunmak, Bakanlığın olumlu görüşünü alarak hayvanların korunması amacıyla her türlü önlemi almak,
- c. Hazırlanan uygulama programlarının uygulanmasını sağlamak ve sonuçtan Bakanlığa bilgi vermek,
- d. Hayvanların korunması ile ilgili olarak çeşitli kişi, kurum ve kuruluşların il düzeyindeki faaliyetlerini izlemek, yönlendirmek ve bu konuda gerekli eşgüdümü sağlamak,
- e. İlde kurulacak olan hayvan bakımevleri ve hayvan hastanelerini desteklemek, geliştirmek, denetlemek ve gerekli önlemleri almak,
- f. Yerel hayvan koruma gönüllülerinin müracaatlarını değerlendirmek,
- g. Hayvan sevgisi, korunması ve yaşıatılması ile ilgili eğitici faaliyetler düzenlemek,

- h. Kanunda belirtilen faaliyet ve görevleri yerel yönetimler ve tarım ve orman il müdürlükleri ile eşgüdüm sağlayarak yaptırmak,
- i. Bu Kanuna göre çıkarılacak mevzuatla verilecek görevleri yapmak,”

İle görevli ve yükümlüdür.

Bu görevlerden kanaatimizce en önemlileri bakım evlerinin denetlenmesi ve diğer kurum, kuruluş ve gönüllülerle eşgüdümlü çalışmayı sağlamasıdır. İl düzeyindeki bu alanda çalışma yapan kamu kurum ve kuruluş, dernekler ve vakıflar ve bireysel gönüllülerle koordinasyonlu çalışma yapılması, gerçek ve tüzel kişilerin birbirinin faaliyetlerini bilerek hareket etmesi güncel sorunların daha hızlı çözüme kavuşturulması anlamına gelmektedir. Bakım evlerinin denetlenmesi açısından ise denetlemenin düzgün yapılması oldukça elzemdir. Bakım evlerinin nasıl bir arazide olması gerektiği ve bakım evlerinin içindeki birimlerin ve bu birimlerin koşullarının nasıl olması gerektiği gibi özellikler ilgili yönetmelikte detaylıca açıklanmıştır. İl Hayvanları Koruma Kurulunun denetimlerini, Yönetmeliğin Ek-6’daki formu doldurarak yapması gerekmektedir. Bakım evlerinde bulunan hayvanların koşulları kadar bu yerlerde çalışanların sağlığı ve güvenliği de oldukça önemlidir. Zoonotik hastalıkların bulaş yerlerinden biri olarak geçici bakım evlerinde gerekli tedbirlerin alınması halk sağlığı açısından gereklilik arz etmektedir.

Türkiye’de geçici bakım evi kurma yükümlülüğü 2021 değişikliği ile yerel yönetimlerin üzerine bırakılmıştır. Bu düzenlemeyle kanuna eklenen ek madde 1’e göre, büyükşehir belediyeleri, il belediyeleri ve nüfusu yetmiş beş bini aşan belediyeler 31.12.2022 tarihine kadar, yirmi beş bin ile yetmiş beş bin arası nüfusa sahip belediyeler ise 31.12.2024 tarihine kadar sahipsiz veya güçten düşmüş ya da tehlike arz eden hayvanların korunması ve bakımının yapılması ile rehabilitasyonunun sağlanması amacıyla hayvan bakım evleri kurmakla yükümlüdür. Bu hayvanlar ilgili belediyeler tarafından bakım evlerine götürülür. Hayvan bakım evi kurma zorunluluğu olmayan belediyeler ise sorumluluk alanındaki bu hayvanları en yakın hayvan bakımevine götürür. Bakım evlerinde rehabilite edilen hayvanlar Bakanlıkça oluşturulan veri tabanına kaydedilir.

Ne yazık ki Türkiye’deki bakım evlerinin durumları iç açıcı durumda değildir. Ülkenin dört bir yanından bakım evlerinin koşullarına yönelik veya burada çalışanların hayvanlara karşı suç işlendiği görüntüler karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, 2022 yılında Konya Büyükşehir Belediyesine bağlı bulunan hayvan bakım evinde, veteriner sağlık teknisyeni olarak çalışan iki şahıs tarafından bakım evinde bulunan köpeklerden birinin başına kürekle vurmak suretiyle ölümüne sebebiyet verilmiştir. Yapılan yargılama akabinde, sanıkların veteriner sağlık teknisyeni olmaları sebebiyle cezaları yarı oranında artırılmışsa da takdiri indirim hakkı kullanılmış neticeten bir yıl üç ay hapis cezasına ve hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmiştir. Bakım evlerinde çalışmak, çalışan ve çalıştıran kişilerce sürgün yeri olarak görülmektedir. Bu ve buna benzer olayların önüne geçmek için çalışacak kişilerde istek ve hayvan sevgisi aranmalı, gönüllülerle işbirliği içinde olunmalıdır.

Bir diğer problem ise sahipsiz hayvanların bakım evlerine götürülmek üzere toplanması sırasında karşılaşılan usulsüz toplamalardır. Hayvanların nasıl toplanılacağı ilgili yönetmelikte kademeli olarak izah edilmiştir. Bu toplamalarda öncelik ağ ve kafeslerle toplama yapılmasıdır. Eğer mümkün olmuyorsa yakalama sopası kullanılmalıdır. Yine mümkün olmuyorsa yani hayvan zaptedilemiyorsa, uyuşturucu iğne kullanılmalıdır. Fakat uyuşturucu iğne kullanımı mutlaka veteriner hekim kontrolünde gerçekleştirilmelidir. Sahipsiz hayvanlar toplanırken yerel yönetimlerin toplama işini taşeronlara verdikleri, bu sıralamaya uyulmadan veya veteriner hekim kontrolü olmadan uyuşturucu iğne kullanılmış, uygulanan doza bağlı olarak hayvan ölümlerinin gerçekleştiği gözlemlenmiştir.

Hayvanların korunmasına ilişkin bir diğer düzenleme ise m.18’de düzenlenen yerel hayvan koruma görevlileridir. Özellikle kedi ve köpekler gibi sahipsiz hayvanların kendi mekânlarında, bulundukları bölge ve mahallerde yaşamaları sorumluluğunu üstlenen gönüllü kişilere yerel hayvan koruma görevlisi adı verilir. İkamet ettikleri bölge ve mahallelerindeki, öncelikle köpekler ve kediler olmak üzere, sahipsiz hayvanların bakımları, aşılarının yapılması, aşıları hayvanların markalanması ve kayıtlarının tutulmasının sağlanması, kısırlaştırılması, saldırgan olanların eğitilmesi ve sahiplendirilmelerinin yapılması için yerel yönetimler tarafından kurulan hayvan bakım evlerine gönderilmesi gibi yapılan tüm faaliyetleri yerel yönetimlerle eşgüdümlü olarak yapan görevlilerdir.

Bu görevliler, hayvan koruma dernek ve vakıflarına üye ya da bu konuda faydalı hizmetler yapmış kişiler arasından il hayvan koruma kurulu tarafından her yıl için seçilir. Seçilen görevlilere yerel yönetimlerce eğitim düzenlenir. Eğitim sonunda kendilerine bir kimlik kartı verilir. Görevliler, Faaliyet sırasında bu belgelerini taşımak zorundadır ve bu belgelerin her yıl yenilenmesi gerekir. Olumsuz faaliyetleri tespit edilen kişilerin belgeleri iptal edilir. Ayrıca, yerel hayvan koruma görevlilerinin görev ve yetkileri kendi bölgeleri ile sınırlıdır.

D. Sonuç

Tarihsel süreçte insanlarla anlaşmayı öğrenmiş, bağ kurmuş, sosyalleşmiş ve doğal yaşam alanları insanlar tarafından tahrip edilen sokak hayvanları olan kedi ve köpekler başta olmak üzere insanlar tarafından bakılmaya ve korunmaya muhtaç canlılar haline gelmiştir. Hayvan hakkı kavramına farkındalık ise çok daha yakın tarihte oluşmuştur. Düzenlenen mevzuatlar çoğunlukla ev hayvanı kavramından yola çıkmış ve sokaktaki hayvanların sorunlarıyla ilgilenilmemiştir.

Ülkemizde hayvanların korunmasına ilişkin kanun 2004 yılında yapılmıştır. 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu, yirmi yıldır yürürlükte olmasına rağmen istenilen düzeyde hayvan haklarını korumadığı ve uygulanmadığı gerekçesiyle 2021 yılında bir değişikliğe uğramıştır. Bu değişiklikle beraber hayvanlara karşı işlenen birtakım fiillere adli cezalar öngörülmüştür. Nüfusları belli miktardaki yerel yönetimlere bakım evi kurma zorunluluğu getirilmiştir. Petshopların iş yerlerinde canlı kedi köpek tutulması yasaklanmıştır. Değişikliğin

yürürlüğe girdiği tarihten sonra hayvanların kullanıldığı kara ve su sirkleri ile yunus parklarının kurulması yasaklanmıştır.

2021 yılı değişikliği her ne kadar hayvan hakları açısından gelişme göstermişse de güncel sorunlara çare olmamıştır. Günümüzde sokaktaki kedi ve köpek popülasyonu; kontrolsüz üreme, hayvan üretim çiftlikleri, ev hayvanlarının terk edilmesiyle had safhaya çıkmıştır. Bunun çözümü başta yerel yönetimlerin veteriner hekim odaları ve gönüllü kuruluşlarla işbirliği halinde yoğun bir kısırlaştırma uygulaması olmak üzere, üretim çiftliklerinin ve merdiven altı üretim yerlerinin tespiti ile kapatılması, üretimin yasaklanması gerekmektedir.

Mevcut bakım evlerinde bulunan ve tüm kontrolleri, aşıları tamamlanan hayvanların sahiplendirilmesi için kanuna uygun ilan panolarında, internet sitelerinde, tüm yayın organlarınca duyuru yapılması gereklidir. Bakım evlerinin eksiklikleri giderilerek bu yerlerden hayvan sahiplenen kişilere belli bir süre ücretsiz evcil hayvan sağlık hizmeti sunulması, evcil hayvanların zorunlu kullandığı ürünlerin ve mamalardaki KDV oranının %1'e çekilmesi, hayvan sahiplenecek kişiler için yine teşvik niteliğinde görülmelidir. Hayvan sahiplerinin hayvanlarının bakımını nasıl gerçekleştirildiğinin mikro çipli hayvanlar üzerinden denetiminin yapılması, ilk kez hayvan sahiplenecek kişilere hayvanların bakımı ve kanun hakkında eğitim çalışmaları yapılmalıdır. Hayvanlara karşı işlenen cinsel saldırı, kasten öldürme, acımasız ve zalimce muamele, ev hayvanını terk etmek gibi fiillere karşı daha ağır cezai müeyyidelerin getirilmesi gerekmektedir.

Aşılanan, kısırlaştırılan ve tüm kontrolleri yapılarak işaretlenen hayvanlar için besleme odaklarında illerdeki gönüllü kuruluşlarla işbirliği yapılmalıdır. Bazı belediyelerin besleme yapabilmek için atık yemekleri topladığı, "mamamatik" adı altında geri dönüşüm plastiklerine karşılık mama verdiği projelerin ülke çapında yaygınlaştırılması gereklidir.

Bakım evlerinde çalışan kişilerin çalışma şartları iyileştirilerek bu yerlerde çalışmak avantajlı hale getirilmeli, mümkünse veteriner fakültesi olan illerde stajyer öğrencilerinin ve veteriner sağlık teknisyeni öğrencilerinin veya bazı şartları sağlayan gönüllülerin yarı zamanlı çalışabileceği çalışma koşulları oluşturulmalıdır. Bakım evlerinin denetimlerinin yapıp yapılmadığı, tutulan raporların Bakanlıkça sıkı ve düzenli takip edilmelidir. Ayrıca, Bakanlığın izleyeceği politikaların uzun vadeli planlaması yapılmalıdır.

Özellikle kırsaldan başlanarak hem kısırlaştırma çalışmalarının artırılması hem de sahipsiz hayvanlara aşı uygulamalarının yaygınlaştırılması gerekmektedir. Ayrıca sahipsiz hayvanların rehabilite edilmesi için ayrı düzenlemeler yapılmalı, bu düzenlemeler yapılırken sahipsiz hayvanların kısırlaşmadıkları, aşılanmadıkları, aç oldukları sürece agresyonun devam edeceği gibi bilimsel veriler göz önüne alınarak veteriner hekimlerden görüş alınmalıdır. Veteriner hekimlerin, Tarım ve Orman Bakanlığının ve Milli Eğitim Bakanlığının işbirliği ile çocuklara küçük yaştan itibaren, anlaşılır biçimde; zoonotik hastalıklar, sokak hayvanlarının beden dili, yasaklı fiiller, hayvanların yiyebileceği ve hayvanlara zararlı olan gıdalar konusunda eğitim

çalışmaları yapılmalıdır. Bu çalışmalar çocuklarla da sınırlı kalmamalı, mümkün olan herkese ulaştırılmalıdır.

İnsanlar nesiller boyunca tabiata doğrudan veya dolaylı olarak müdahale etmeye çalışmıştır. Bu müdahalelerin hiçbiri insan türüne yarar sağlamadığı gibi, diğer türleri de derinden etkileyecek sonuçları olmuştur. İnsanların müdahale etmekten vazgeçip tabiatın sunduğu şartlarda kendilerini koruyacak bir sistem üretmeleri gerekmektedir. Sokak hayvanları açısından çözüm ötenazi, uyutma, itlaf gibi öldürme değildir. Tarihte yapılmaya çalışılan bu eylemlerin çözüm olmadığını bugünlerde daha net görmekteyiz. Dolayısıyla sorunlara mantıklı çözümler sunacak kanunlar yapılmalı ancak evvela bu kanunların uygulanması sağlanmalıdır.

Kaynaklar / References

- Cansız, D. (2021). II. Meşrutiyet Döneminde Hayvan Hakları (1908-1918). Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi (UTAD), 5(2) ss. 187-215.
- Melikoğlu, B. (2009). Türkiye’de Kurulan İlk Hayvanları Koruma Derneğinin Tarihsel Gelişimi, Veteriner Hekim Derneği Dergisi, 80(1), ss. 37-44.
- Menekşe, M. (2022). Osmanlı Medeniyetinde Hayvan Sevgisinin Mesleğe Dönüşümü: Mancacılık. SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Nisan, Sayı: 55, ss. 84-101.
- Keten, A. (2022). İnsan Kontrolü dışındaki Köpekler için Kullanılan Kavramların Karışıklığı, Avrasya Terim Dergisi, 10 (3), ss. 66 – 74.
- URL 1. Anadolu Ajansı (13.03.2024) Adalet Bakanı Tunç: (Öldürülen kedi “Eros” davası) Verilen ceza bugüne kadarki en yüksek cezadır. Erişim tarihi: 23.06.2024. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/adalet-bakani-tunc-oldurulen-kedi-eros-davasi-verilen-ceza-bugune-kadarki-en-yuksek-cezadir/3163462>
- URL 2. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. Çalışma İzni Verilen Ev ve Süs Hayvanı Satış Noktaları. Erişim Tarihi: 23.06.2024. <https://www.tarimorman.gov.tr>
- URL 3. Türk Dil Kurumu. Sahiplenmek. Erişim Tarihi: 23.06.2024. <https://sozluk.gov.tr/>

Yazar Hakkında / About Author

Av. Elif Deniz Özgen | Elazığ Barosu | [av.elifdenizozgen\[at\]gmail.com](mailto:av.elifdenizozgen[at]gmail.com) | ORCID: 0009-0006-3131-352X

Avukat Elif Deniz Özgen, 1996 yılında Elazığ'da doğdu. İlk, Orta ve Lise öğrenimini Elazığ'da tamamladı. 2015 yılında başladığı Gaziantep Hukuk Fakültesi Hukuk Programını 2020'de tamamladıktan sonra 2021 yılında Avukatlık stajını Gaziantep Barosu'ndan ruhsat alarak tamamladı. 2022 yılında Elazığ Barosu bünyesinde Hayvan Hakları Komisyonunun kurulması çalışmalarını yaparak Komisyonun kurucu başkanı olarak seçildi. Avukat Elif Deniz Özgen, sokak hayvanlarına karşı işlenen suçlara yönelik açılan pek çok kovuşturma dosyasının takibini yapmıştır. Türkiye Barolar Birliğinin 2024 yılında Ankara'da düzenlediği hayvan hakları çalıştayına ve Fırat Üniversitesi Veteriner Fakültesinin uluslararası hayvan hakları günü paneline katılarak mevcut yasal düzenlemeler ve uygulamalarda karşılaşılan pek çok problemin tanımlanmasında ve çözüm önerilerinin geliştirilmesinde görev almıştır.

Atty. Elif Deniz Özgen | Elazığ Bar Association Lawyer | [av.elifdenizozgen\[at\]gmail.com](mailto:av.elifdenizozgen[at]gmail.com) | ORCID: 0009-0006-3131-352X

Attorney at Law Elif Deniz Özgen was born in Elazığ in 1996. She completed his primary, secondary and high school education in Elazığ. After completing the Gaziantep Faculty of Law in 2020, she completed attorney internship in 2021, receiving a license from the Gaziantep Bar Association. In 2022, she worked to establish the Animal Rights Commission within the Elazığ Bar Association and was elected as the founding Chairman of the Commission. Attorney at Law Elif Deniz Özgen has followed up many prosecution files filed for crimes committed against stray animals. She participated in the Animal Rights Workshop organized by the Union of Turkish Bar Associations in Ankara in 2024 and the International Animal Rights Day Panel of Fırat University Faculty of Veterinary Medicine and took part in identifying many problems encountered in current legal regulations and its practices and developing solution proposals.

